

Відгук
офіційного опонента, доктора педагогічних наук,
професора Сорочан Тамари Михайлівни
на дисертацію Товканець Оксани Сергіївни
«Системи підготовки фахівців з менеджменту освіти
в центральноевропейських країнах
(друга половина ХХ – початок ХХІ століття)»,
подану на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук
за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Актуальність теми дисертації Товканець Оксани Сергіївни зумовлюється загостренням проблеми професіоналізації управління закладами освіти в Україні, що потребує відповідної підготовки менеджерів-професіоналів. Протецілісна система підготовки менеджерів освіти є недостатньо дослідженою, зокрема, актуальними є аналіз і запровадження досвіду зарубіжних країн, що має дати змогу поліпшити зміст і технології професійної підготовки цієї категорії фахівців.

Дисертантка, визначаючи проблемне поле дослідження, слушно акцентує увагу на вищезазначеному аспекті і наголошує, що в сучасних умовах виникає потреба у підготовці керівників-професіоналів як генераторів творчих ідей, конкурентоспроможних організаторів виробничого й освітнього процесу. У цьому контексті особливої актуальності набувають проблеми удосконалення професійної підготовки фахівців з менеджменту освіти. Ще один аспект актуальності дослідницької пов'язує з розвитком ринку освітніх послуг, що зумовлює необхідність виконання управлінських функцій, формування у менеджерів освіти навичок стратегічного управління, проектування діяльності з урахуванням очікуваних результатів, створення інноваційного освітнього середовища, взаємодії з роботодавцями тощо.

Погоджуючись із наведеними аргументами авторки, підкреслимо важливість обраного нею напряму використання конструктивних ідей зарубіжного досвіду країн, які подібні Україні особливостями соціально-культурного розвитку на певних історичних етапах, мовною специфікою, освітніми системами. Обґрунтування проблеми і теми дослідження вона посилює думкою про те, що вивчення, узагальнення та осмислення систем підготовки фахівців з менеджменту освіти у центральноевропейських країнах, може стати основою для обґрунтування прогностичних положень на етапі інтеграції України до європейського освітнього простору. Таким чином вважаємо, що рецензована робота належить до досліджень, актуальних за науковою проблематикою та затребуваних теорією і практикою вищої освіти. Відмічаємо, що рецензоване дисертаційне дослідження має широкий соціальний контекст і є міждисциплінарним, оскільки повно, аргументовано,

грунтовно розкриває проблему підготовки фахівців з менеджменту освіти з позицій закономірностей педагогіки вищої і безперервної освіти, концепцій управління освітою.

Визначаючи логіку наукового пошуку, дослідниця виокремлює низку суперечностей: між прагненням України інтегруватися в європейський освітній простір і недостатністю системних досліджень з проблеми підготовки менеджерів освіти; між зростанням попиту на висококваліфікованих, компетентних, ерудованих керівників закладів освіти різних типів й форм власності та недостатньою готовністю вітчизняної системи педагогічної освіти задовільнити його; між запитом держави на менеджера нової генерації і традиційними підходами до професійної підготовки фахівців з менеджменту освіти. Подолання цих протиріч покладене нею в основу загальної стратегії дослідження, що віддзеркалюється у виборі його предмета, а також в методології, меті, завданнях, змісті. Отже, констатуємо, що всі складові наукового апарату знаходяться в логічному взаємозв'язку. Обрані методи відповідають меті та завданням дослідження, а структура дисертації послідовно відображає етапи реалізації завдань.

Дисертаційна робота виконана згідно з планом науково-дослідної роботи відділу зарубіжних систем педагогічної освіти і освіти дорослих Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України «Компетентнісний підхід до підготовки педагогічного персоналу в зарубіжних країнах» (РК № 0108U000699). Тема дисертації також належним чином затверджена та закоординована.

Зміст автореферату відповідає змісту дисертації, а той, у свою чергу, повністю висвітлений у монографії, публікаціях відповідного рівня, достатніх за кількістю. Список друкованих робіт засвідчує також, що О.С. Товканець відома в міжнародному науковому просторі.

Аналізуючи безпосередньо зміст проведеного дослідження, зауважимо, що цілком погоджуємось з дисертанткою стосовно того, що вперше у вітчизняній педагогічній науці на основі системного, культурологічного, особистісно орієнтованого, андрагогічного, середовищного підходів здійснено цілісне дослідження систем підготовки фахівців з менеджменту освіти в центральноевропейських країнах (Болгарія, Словенія, Словаччина, Чехія); обґрунтовано вплив глобалізаційних та євроінтеграційних процесів на розвиток менеджменту освіти; схарактеризовано системи управління освітою в центральноевропейських країнах на регіональних і національних рівнях; виявлено сутність інтеграційних процесів у сучасному європейському просторі як процесу міжкультурної взаємодії фахівців в освіті, в результаті

якого відбувається становлення європейського виміру в освіті, що характеризується параметрами загальноєвропейських цінностей; здійснено порівняльно-педагогічний аналіз систем підготовки фахівців з менеджменту освіти в центральноєвропейських країнах. Крім вищезазначеного, ми вбачаємо новизну проведеного дослідження у висвітленні взаємозв'язку і наступності підготовки та подальшого професійного розвитку фахівців з менеджменту освіти у центральноєвропейських країнах, що важливо для української системи освіти. Як правило, у дослідженнях українських учених проблеми підготовки і післядипломної освіти фахівців розглядаються окремо.

Авторка вибудувала таку логіку наукового пошуку: від аналізу систем освіти центральноєвропейських країн перейти до визначення особливостей управління освітою у досліджуваних країнах, а на цій основі розглянути вимоги до менеджерів освіти, відповідно – і розвиток систем підготовки фахівців з менеджменту освіти.

Рецензована робота вирізняється глибиною розуміння дисертанткою сучасних підходів до підготовки фахівців з менеджменту освіти, а також до аналізу різних джерел і документів щодо підготовки менеджерів у вищій школі. На основі результатів бібліографічного аналізу нею виявлені стратегічні напрями підготовки фахівців з менеджменту освіти в умовах реформування освітньої галузі (модернізація; використання інноваційних методів у професійній підготовці; орієнтація на науково-дослідну роботу, формування навичок саморегуляції та розвиток лідерства як умов успішної організаційної і управлінської діяльності та менеджменту освіти як концепції управління); виокремлені умови формування дослідницької, управлінської, комунікативної компетентностей та професійного саморозвитку фахівців з менеджменту освіти; узагальнені стратегічні завдання впровадження менеджерських підходів в управлінні освітою в центральноєвропейських країнах.

Дослідниця обґрунтувала цілісну концептуальну модель підготовки фахівців з менеджменту в центральноєвропейських країнах. Створена на основі виявлених подібних ознак та представлена як інтеграційна система, концептуальна модель стала основою для порівняння і характеристики підготовки менеджерів освіти за сукупністю властивостей, що включають методологічний (мета, місія, принципи, теорія менеджменту освіти), практико-орієнтований (національні системи освіти та рівні управління в освіті, типи освітніх закладів і установ, рівні освіти, компетенції та особистісні якості фахівця) сегменти, а також сегмент оцінювання якості освіти та стратегії розвитку (європейські стандарти забезпечення якості

освіти, національна освітня політика і установи забезпечення якості освіти, «Стратегія сталого розвитку «Європа 2020», національні стратегії розвитку освіти).

Позитивно оцінюємо і вважаємо здобутком дисертантки зміст структурних компонентів, який відображає особливості систем підготовки фахівців з менеджменту освіти в центральноевропейських країнах, що виражається зокрема у спрямуванні на забезпечення національних і регіональних ринків праці фахівцями з менеджменту освіти та розширення можливостей співпраці й інформування європейського і міжнародного співтовариства щодо потенціалу освітніх установ, побудови теорії менеджменту освіти. Зазначені концептуальна модель і зміст структурних компонентів розроблені на основі опрацювання великого масиву даних із різних джерел, наукової літератури і автентичних документів, що свідчить про наукову зрілість авторки, при цьому вона здійснює науковий пошук і узагальнення з урахуванням новітніх досягнень педагогічної науки і освітньої практики. Це дає підстави для висновку, що зазначені наукові розвідки свідчать про беззаперечну новизну дослідження, є власним здобутком автора.

Відповідно до завдань дослідження дисертантка визначила структуру професійного профілю фахівця з менеджменту освіти у центральноевропейських країнах, що охоплює особистісні (людяність, емоційна стійкість, стресостійкість, дисциплінованість, духовність, порядність, чесність, повага до людини, оптимізм) і професійні (підприємливість, конкурентоздатність, лідерство, організаторські здібності до вирішення освітніх проблем) якості та компетенції фахівця з менеджменту освіти (управлінські, міжособистісної взаємодії, забезпечення мотиваційного освітнього середовища, навички прийняття рішень, здатність управляти змінами, прогностичність). Вона деталізує особливості реалізації кожного складника, що поглиблює і розвиває сучасні наукові підходи до підготовки менеджерів освіти.

У ході дослідження дисертанткою встановлено, що компонентами систем підготовки фахівців є такі: мета як теоретична модель майбутнього результату, проектування бажаного освітнього середовища; соціальна місія освіти як спрямування професійної підготовки на нарощування інтелектуального та культурного потенціалу нації; принципи модернізації професійної підготовки як основні вихідні положення системи підготовки фахівців з менеджменту освіти та особливості модернізаційної політики в професійній освіті центральноевропейських країн, що впливають на формування освітніх траєкторій; типи навчальних закладів, а також освітні

рівні як завершені етапи навчання на основі освітніх програм, спрямованих на формування сукупності компетентностей відповідно до стандартів освіти та певного рівня Національної рамки кваліфікацій; контроль і оцінювання забезпечення якості вищої освіти як виявлення, вимірювання і оцінювання результатів освітньої діяльності різних типів освітніх установ та результатів навчально-пізнавальної діяльності здобувачів освіти; процедура встановлення стандартів (планових показників, нормативів тощо); стратегії розвитку й управління системами професійної підготовки як моделі узагальнення дій, необхідних для досягнення визначених цілей шляхом координування і розподілу ресурсів.

Висвітлено подібні підходи і національні особливості систем професійної підготовки фахівців з менеджменту освіти у центральноевропейських країнах. До них віднесено орієнтацію на формування професійної компетентності; модернізацію освітніх програм відповідно до потреб ринку праці, розвиток компетенцій, необхідних для життя в демократичному суспільстві; відповідальність за сучасне і майбутнє нації і людства загалом; рівний доступ до системи освіти, автономія, партнерство, розвиток мережі університетів і вищих шкіл, які здійснюють підготовку на рівні бакалаврату, магістратури та докторантури, система неформальної освіти та навчання впродовж життя за різними освітніми програмами, оцінювання закладів освіти з підготовки фахівців з менеджменту освіти спеціалізованими акредитаційними агенціями (оцінювання, акредитація та постакредитаційний моніторинг).

Особливо відзначаємо глибоке розуміння дослідницею і належне висвітлення в дисертації системи безперервної освіти і професійного розвитку фахівців з менеджменту освіти (підрозділ 5.2.), а також підготовки менеджерів для системи освіти дорослих (підрозділ 5.3.). Вважаємо, що увага до наступності підготовки фахівців з менеджменту освіти та післядипломної освіти свідчить про перспективність подальших наукових розвідок зазначеної проблеми.

Ми підтримуємо думку дослідниці щодо важливості соціально-економічних передумов ефективної підготовки фахівців з менеджменту освіти, вироблення системи мотивів і стимулів до здійснення науково-дослідної, стратегічної та операційної діяльності, що в подальшому будуть втілюватись у професійній діяльності в закладах освіти, спрямованій на інноваційний розвиток економіки країни, на продуктивну та взаємовигідну співпрацю між державою, бізнесом та освітніми установами.

Відзначимо коректне і доцільне подання таблиць, схем і малюнків у тексті дисертації, а також у додатках, зокрема чітку структурованість та

обґрунтованість обраної методики аналізу й узагальнення документів, наочність представлення результатів, точність посилань на джерела і власний доробок автора. Таблиці, схеми і малюнки супроводжуються науковими поясненнями та висновками в тексті дисертації. Ці матеріали можуть бути корисними для науковців у процесі дослідження споріднених проблем, для викладачів відповідних дисциплін, а також для управлінців-практиків для самоаналізу рівня готовності до здійснення менеджменту закладів освіти.

Практичне значення дослідження полягає у розробленні освітньої програми за спеціальністю «Менеджмент освіти», модуля «Педагогічний менеджмент» як складової дисципліни «Педагогіка та психологія вищої школи» (для студентів освітнього ступеня «Магістр»), розробленні і впровадженні тестового контролю за модулем «Педагогічний менеджмент» з курсу «Педагогіка», які запропоновані для самостійної роботи в умовах формальної, неформальної й інформальної освіти. За результатами дослідження підготовлено методичні рекомендації для керівних, науково-педагогічних, педагогічних і наукових працівників з метою удосконалення управлінських компетенцій педагогічного персоналу освітніх установ. Матеріали і результати дослідження можуть використовуватися адміністративно-управлінським персоналом закладів освіти України, керівниками закладів і установ освіти, а також тими, хто досліджує проблеми менеджменту освіти.

За результатами дослідження в цілому узагальнені висновки, які свідчать, що поставлені завдання повністю виконані. Опрацьовані, систематизовані, узагальнені результати дослідження пройшли належну апробацію, були представлені на чисельних міжнародних, всеукраїнських, регіональних конференціях.

Вважаємо, що актуальність дослідження, його системність, логіка, міждисциплінарний контекст, аргументованість усіх положень свідчать про наукове сумління дисертантки і її приналежність до відомої в Україні наукової школи доктора педагогічних наук, професора, члена-кореспондента НАПН України Л.Б. Лук'янової.

Позитивно оцінюючи дисертаційне дослідження, зазначимо дискусійні питання.

1. Для системи підготовки фахівців важливо, які вимоги до вступу на відповідну спеціальність, який контингент прагне стати менеджерами освіти та які особливості подальшого працевлаштування випускників. Вважаємо, що на це варто було звернути увагу в даному дослідженні.

2. У дисертації представлені і проаналізовані навчальні плани підготовки фахівців з менеджменту освіти, де зазначена і практична частина. Проте поза увагою дослідниці залишилися питання: яке співвідношення теоретичної і практичної підготовки, які форми набуття практичних навичок управління застосовуються.
3. Позитивно оцінивши глибину висвітлення проблеми безперервності освіти і професійного розвитку фахівців з менеджменту освіти, зауважимо, що бажано було би приділити увагу європейській політиці і практиці превентивного формування установки і мотивації до безперервного професійного розвитку в процесі підготовки фахівців з менеджменту освіти.
4. Автор зазначає, що системи підготовки фахівців з менеджменту освіти в центральноевропейських країнах є відкритими, проте це не відображено на відповідній схемі (Рис.4.7., С. 269 дисертації, Рис.1, С. 21 автореферату).

Зроблені зауваження не зменшують наукового значення дисертаційного дослідження і не впливають на його беззаперечну позитивну оцінку. Рецензована дисертація є самостійною завершеною науковою працею, яка відкриває новий, актуальний, затребуваний суспільством і державною політикою в галузі освіти напрям підготовки фахівців з менеджменту освіти. На підставі проведеного аналізу можна констатувати, що результати мають наукову новизну, теоретичну й практичну значущість, є вірогідними і важливими для педагогічної науки.

Загальний висновок: актуальність теми дослідження, належний науково-теоретичний рівень, аргументованість і достовірність отриманих результатів, висновків та практичних матеріалів, ступінь наукової новизни, теоретична та практична значущість, стиль викладення матеріалу та оформлення рукопису й автореферату дають підстави стверджувати, що дисертаційна робота «Системи підготовки фахівців з менеджменту освіти в центральноевропейських країнах» відповідає «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567 зі змінами та доповненнями (Постанова Кабінету міністрів України № 656 від 19 серпня 2015 р.), Наказу Міністерства освіти і науки України «Про затвердження вимог до оформлення дисертацій» №40 від 12 січня 2017 р., а її автор Товканець Оксана Сергіївна заслуговує на присудження наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти.

Офіційний опонент,

доктор педагогічних наук, професор,
директор Центрального інституту
післядипломної освіти
ДЗВО «Університет менеджменту освіти»

Т.М. Сорочан